

Berlin: Mitler Ve Gerçekler

1986 baharında Berlin'e, o zaman yaşadığım Paris'ten trenle gitmiş, dolayısıyla daha yolda Demokratik Alman Cumhuriyeti¹ gerçeğiyle karşılaşmıştım. Boş vagonlarda sereserpe uyurken, soğuk savaş filmlerinden fırlamış askerlerin sesleriyle uyanmıştık pasaport kontrolü için. Bilindiği gibi Almanya ikiye bölünmüş durumdaydı ve batıdan Berlin'e ulaşmak için DDR'ın sınırları içinden geçmek gerekiyordu. Ve tabii ki ulaşılan Berlin de Batı Berlin'di.

Nüfusundaki Türk yoğunluk ve onun tüketime yansıtıkları nedeniyle, 1980'lerde tüm Federal Alman şehirleri bana Türkiye'nin bir parçası izlenimini verirdi. Paris'te o zamanlar hiç yaygın olmayan Türk, Türkçe ve Türkiye'den ürünler Batı Alman kentlerinin olmazsa olmazıydı. Berlin ise, bu özelliğin yanısıra Wannsee'deki sulak ortamıyla, Orta Avrupa şehirlerinin olsa olsa içinden geçen bir nehirle yetindikleri su ile olan ilişkilerinin çok ötesinde bir benzerlik sunuyordu doğup, büyüdüğü kentlerle.

Metronun Doğu-Batı Berlin sınırları içinde yol alması (Doğu Berlin istasyonlarından durmadan geçmek kaydıyla), II.Dünya Savaşı'nın yıkıntılarının görüntüsü ve tabii ki Duvar², siyaseti şehrin temel belirleyicilerinden kılıyordu. Bu ideolojik farkındalık sınıf, cinsiyet, milliyet ayırmaz nitelikteydi ve içilen su kadar kolay içselleştirilmesine rağmen *check pointler*³ gibi yabancılaştırma unsurları nedeniyle kanıksanmıyordu.

Şehrin özgünlüğünden çok etkilenmeme rağmen, benim hayalimdeki Berlin'i bulamadan döndüm Paris'e. İlk gençlik yıllarımdan beri, malumat toplumu öncesi dönemin sınırlarını zorlayarak hakkındakileri ayrıntılarıyla öğrenmeye çalıştığım Berliner Ensemble Tiyatrosu'nu⁴ ancak 1995'te, Tiyatro Festivali çerçevesinde, İstanbul'da, B.Brecht⁵'in oyunuyla izleyebildim. Bir İzmir'li olarak Bergama'nın Berlin'de vücut bulmasını biraz içim ezilerek hep merak ettim. Dolayısıyla ben, kendi hayallerimdeki Berlin'i görmemiştim 1986'da.

¹ Doğu Almanya ve Batı Almanya gayri resmi adlardır. II.Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın bölünmesiyle kurulan söz konusu iki ülkenin resmi adları Demokratik Alman Cumhuriyeti (DDR)ve Federal Alman Cumhuriyeti (FDR)'dir. Tıpkı Sovyetler Birliği'ne Rusya denmesi gibi, Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne de Doğu Almanya denmesi antikomünist söylemin bir parçası olarak kullanılmış ve algılanmıştır.

² 12-13 Ağustos 1961'de Doğu Berlin'den Batı Berlin'e geçişleri önlemek amacıyla inşa edilmiş,9 ağustos 1989'da yıkılmıştır. Soğuk savaş terminolojisinde "utanç duvarı" olarak anılır.

³ 25 Karayolu, demiryolu ve su yolu kapısı iki ülke/iki şehir arasındaki geçişi kontrol ediyordu.

⁴ 1949'da, Doğu Berlin'de Bertolt Brecht ve karısı Helene Weigel tarafından kurulan, önceleri B.Brecht'in oyunlarına yer verse de, giderek diğer oyun yazarlarına da açılan epik tiyatro anlayışını güden tiyatro.

⁵ 1898-1956.Şair, oyun yazarı ve tiyatro yönetmeni. Epik tiyatro anlayışıyla tiyatroyu ideolojik bir platforma dönüştürmüştü; Aristotelesçi sanat anlayışındaki eserle özdeşleşerek katharsis (boşalma)in yerine, seyircinin esere yabancılaşarak durumu sorguladığı devrimci bir yaklaşımı uygulamıştır.

2008 yazın da duvarın ötesindeki Berlin'i ilk kez gördüm. Berliner Ensemble'nin yaz tatili dönemi idi. Ama yine de Spree kıyısında B.Brecht'in anıtının bulunduğu parkta, tiyatronun önünde epey zaman geçirdim. 1920'lerdeki altın yılların Berlin'inin sembollerinden, bir zamanlar duvarı aşmış gidemediğim Friedrich Strasse'deki⁶ metro durağında indiğimde tiyatrolar okunu gayet emin bir şekilde izleyerek dışarı çıktım. Karşımda kabareler vardı! Berliner Ensemble'yi ise bir kaç kişiye sorarak, tamamen ters istikamette buldum. Issız parkta, B.Brecht'in karşısında oturduğum yaklaşık bir saatlik sürede ancak dört kişi/turist uğradı. Oysa cadde ve kıyısında bulunduğum nehrin üzerindeki turistik tekneler tıklım tıklımdı.

Müzeler Adası'nda bulunan Pergamon Müzesi'ne ise, söz konusu tiyatrodan kıyı boyunca doğuya doğru yüründüğünde kolaylıkla ulaşıyor. Kentin en çok turist içeren bölgesi burası. Pergamon Müzesi'ne yaklaştıkça yoğunluk daha da artıyor. Ancak içeri girince, asıl ilginin ikinci kattaki Babylon Sergisi⁷'ne yönelik olduğunufark ediyorum. Kapalı mekandaki yeniden yapımıyla iyice ezici duran heybetiyle Bergama Sunağı ve diğer bölümlerdeki Bergama "ayrıntıları" hızla geçilirken, Babil'e postmodern uslupla yaklaşan görsel sanatların tüm olanaklarını birleştiren üst kattaki sergi odalarında yerlere oturarak veya okuyarak işlerin ağır ağır izlendiğini görüyorum.

Yine yürüyüş mesafesindeki Alexandre Platz, zaten 1970'lerde TV kulesinin yapılmasıyla yeni dünya ve yeni Almanya düzenine geçişin ilk sinyallerini vermişti. Şimdilerde ise, iki büyük mağazanın (Kaufhof ve C&A) gökdelenlerini içine alarak tüketim ve iletişimin günümüzdeki belirleyiciliğini sembolize ediyor adeta. Doğu Berlin'in en ünlü meydanı geç kapitalizme böyle dahil olurken, sanayi toplumunu kapitalizmin bütün görkemiyle yaşamış olan Batı Berlin'in bir meydanı ise sanayi sonrası toplumun egemenlerini şu sembollerle yansıtıyor: "Mütevazı" Mercedes Benz binasının karşısında onu adeta ezen Deutsche Bank ve Sony binaları.⁸ Sosyalist veya kapitalist bir sistemden gelip, uluslararası kapitalizmin iletişim ve finans sektörleriyle kurduğu egemenlik ortak paydasında birleşme.

Tabii ki bu sosyo-ekonomik tercihe uygun bir de bellek oluşturmak gerekir. Müzeler Adası'nı karaya bağlayan köprülerden birinin ayakucundaki rıhtımda, köprünün üzerinden defalarca geçtiğim halde göremeyerek ve aynı çevrede bir çok Alman'a sorduktan sonra ancak bulabildiğim DDR müzesi, bu bağlamda çok sembolik. Belirttiğim gibi, üstüneyken dahi görünmüyor ve pek kimse bilmiyor. Ayrıca rıhtımda, köprünün altında, Spree ile aynı seviyede küçük, basık tavanlı ve loş, dar merdivenlerden geçerek giriliyor. Dokun ve deneyimle mantığıyla kurgulanarak oyun(cak)laştırılan müzede sergilenen gayet mütevazı koşullardaki (hele şu an Müze'nin dışındaki Berlin'le karşılaştırılırsa) DDR'da günlük hayat.

⁶ Aslında Friedrichstrasse istasyonu Batı Berlinlilerin metro hattı değiştirebildikleri tek Doğu Berlin istasyonuydu.

⁷ Babylon Mythos und Wahrheit, 25.06-05.10.08, Pergamonmuseum, Berlin.

⁸ Bu görkemli binalardan üçüncüsü ise Aventis'e ait. Bilindiği gibi, silah sanayiinin ardından ilaç sanayii dünyanın çok uluslu sektörlerinin en büyüklerinden ikincisini oluşturuyor.

Müze'nin vitrininde ise *trabi* marka araba duruyor. Sosyalist sistem eşittir bir durum komedisi!

Öncelikle Alman olarak düşünce tarihinde önemli bir yer işgal eden K.Marx ve F.Engels'in heykelleri ise bir parkın derinliklerine saklı, ama yine de fotoğraf çekmek isteyenlerce bulunabiliyor. DDR'ın eski geniş caddelerinden ve meydanlarından birinin ve dolayısıyla bir metro istasyonunun adı ise, muhtemelen değiştirilmediği için bir diğer Alman'nın Rosa Luxembourg⁹'un adını taşıyor. Karl Liebnicht¹⁰ Alexandre Platz'ı Müze Adası'na bağlayan caddeye adını vermeyi sürdürüyor. Batı geleneğinde, tarihin önemli figürlerinin adlarının çeşitli yerlere verilmesi yaygın bir uygulamadır; genellikle tüm bu isimlerin yanında kısa açıklamalar yer alır. Yukarıda verdiğim örneklerde ise hiç bir açıklama görmedim. Adeta anlamından boşaltılmış kavramlar gibi iz bırakacaklar böylece belleklerde.

Check Point Charlie, Doğu-Batı arasındaki sınırkapısı olarak "ABD=özgürlük" leit-motifiyle bir başka gösteri alanı. Ama öylesine gülünç bir sahnelemeyle sunuluyor ki, bu mesajı vermekten çok, paylaşım savaşı ve sonrasında yaşanan trajediyi eğlenceleştirerek küçülten bir anlam kazanıyor.

Bölünmeyi getiren ve nazizmin tüm vahşetiyle belirlenen II.Dünya Savaşı sürecine ait görüntüler ise Yahudi Anıtı ve Müzesi'ne indirgenmiş durumda. Savaş sırasındaki bombardımanda üst bölümü yıkılan kilise ise günümüze dek, bir ibret anıtı olarak korunmuştu. Şimdilerde, önündeki nottan anlaşıldığı üzere, restorasyonu için para toplanıyor!

Batı Berlin'in yoksul semtlerinden olup, genellikle Türkiye kökenli olan sakinlerince bir çok görkemli fakat harap binası işgal edilmiş durumdaki Kreuzberg ise, ulus-devletlerin erime sürecinde ortaya çıkan dünya kentlerinin inşasına has projeye mutenalaştırılıyor(gentrification). Açık bir dille söylersem, tıpkı İstanbul'daki örnekleri gibi, şehir merkezinin bu yoksul, mimari açıdan harap ama çok şık bölgesini, önce aydın ve sanatçıları kullanarak sakinlerinden temizleyen yeni zenginler işgale hazırlanıyor.

Kısacası Berlin'den tarih siliniyor. 1986'da günlük yaşamın sıradan pratiklerinde bile ideolojik farkındalığı üreten Berlin'le, hegenomik kapitalizmin farkında olmadan içselleştirilmesine alet olan Berlin'i kıyaslamak değil niyetim. İki fotoğraf arasındaki farklar bir şehir üzerinden tek kutuplu dünya düzenini belgeliyor.

Mitler ve gerçekler üzerinden Babil'de tarihsel egemenlik ilişkilerini tartışan serginin mit ve gerçek arasında sıkışmış bir başka şehirde, Berlin'de gerçekleşmesi hiç tesadüf olmasa gerek.

⁹ 1871'de Polonya'da doğdu. İlk eşi nedeniyle Alman vatandaşı olup, Berlin'e yerleşti. 1918'de Alman Komünist Partisi'ni kurdu.1919'da öldürüldü.

¹⁰ 1871-1919. 1918'de Alman Komünist Partisi'nin kurdu. 1919'da öldürüldü.